

۲۰۲۱/۱۲/۲۶

حمیدالله امیری غوریانی

چشم انداز آمایش سرزمین در توسعه افغانستان

حمیدالله امیری غوریانی "آمایش‌گر برنامه‌ریزی سرزمین"

آمایش سرزمین به معنای بهره برداری بهینه از امکانات در راستای بهبود وضعیت مادی و معنوی و در قلمرو جغرافیایی خاص است. همچنین در فرهنگ لاروس، آمایش چنین تعریف شده است: "بهترین نوع توزیع جغرافیایی فعالیت‌های اقتصادی با توجه به منابع طبیعی و انسانی". در واقع، آمایش سرزمین زیربنای سازماندهی توسعه منطقه‌ای است و به بیانی دیگر، ابزار اصلی برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری منطقه‌ای و ملی است. کشور افغانستان با شرایطی خاص محیطی و منابع طبیعی فراوان نیاز مبرم به چشم‌انداز آمایشی در سطح محلی، منطقه‌ای و ملی دارد؛ با این حال، تا کنون هیچ نوع چشم‌انداز آمایشی در سطوح مختلف کشور صورت نگرفته و برنامه‌ریزی‌ها به طوری کلاسیک و بدون مدنظر داشت شرایطی محیطی و منابع اجرا شده است. کشور افغانستان با مساحت ۶۵۲۲۳۰ کیلومتر مربع که در جنوب غرب آسیا قرار گرفته و از یک سو به شبه قاره هند و از سوی دیگر به آسیای مرکزی و چین و از سمت دیگر به آسیای غربی مرتبط است. افغانستان از جمله بزرگترین کشورهای قاره آسیا است. قاره آسیا در تقسیمات کلاسیک جغرافیایی جهان به پنج منطقه یا حوزه تقسیم می‌شود که شامل: آسیای شمالی، آسیای جنوبی، آسیای مرکزی، آسیای غربی، آسیای شرقی و جنوب شرق است.

بر سر موقعیت افغانستان در سه منطقه آسیای مرکزی، آسیای جنوب غربی و آسیای جنوبی بحث است. شکل، مقر و موقعیت افغانستان به گونه‌ای است که به هر سه منطقه نزدیکی طبیعی، انسانی، تاریخی و سیاسی دارد. بر اساس نظر برخی جغرافی‌دانان کشور افغانستان جزء کشورهای آسیای جنوبی می‌باشد؛ ضمن آن‌که در مواردی جزء آسیای مرکزی

نیز یاد شده است. افغانستان به لحاظ جغرافیایی طبیعی، انسانی و سیاسی قرابت بسیاری با آسیای جنوب غربی نیز دارد. همچنین موقعیت ژئوپولیتیکی-ژئواستراتژی و مشخصه‌های طبیعی، انسانی و سیاسی کشور افغانستان می‌تواند زمینه توسعه و آمایش سرزمینی را مساعد بسازد که در این امر لازمه برنامه‌ریزی‌های آمایشی توجه کرد؛ هر چند افغانستان به عنوان کشوری بحران زده و جنگ‌زده که چند دهه در بحران تروریسم و جنگ سپری کرده و قبل از آن هم میدان تقابل و درگیری قدرت‌های بزرگ بوده، هیچ‌گاه فرصت تکوین دولت-ملت، ایجاد تعامل و پیوستگی ملی، توسعه زیرساخت‌های ارتباطی کشور، بهره‌گیری از معادن، انرژی، آب، زمین، ظرفیت‌های گردشگری، موقعیت چهارراهی، فرهنگ ویژه، موقعیتی بالادستی در رودخانه و غیره را جهت مدیریت کارآمد سرزمینی برای توسعه و امنیت پایدار و رفاه ملی را پیدا نکرده است تا به این وسیله مانع از تروریسم، جنگ، تقابل‌ها، قاچاق، وضعیت حایلی، توازن با همسایگان، مصنونیت از رقابت‌های منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای و غیره گردد. از این‌رو برای آغاز یک روند توسعه و امنیت‌زا در افغانستان باید ابتدا سرمایه و ثروت ملی را به وسیله کارویژه‌های معدن، انرژی و بخش زراعتی که هزینه‌ها و شروطی مانند: ثبات و امنیت بسیار بالا لازم ندارند شروع کرد. ابتدا با اولویت دادن به معادن و انرژی که ارزش بسیار زیادی در جایگاه جهانی دارند لازمه هزینه‌های جاری و هزینه ایجاد زیرساخت‌های ارتباطی و مقدمات توسعه زراعتی مدرن را فراهم نمود. با توسعه زراعتی امنیت غذایی و استقلال در کالاهای اساسی ایجاد می‌شود.

به کمک توسعه معادن، انرژی و بخش زراعتی سرمایه لازم جهت توسعه و امنیت بیشتر فراهم می‌گردد و تولید ناخالص ملی افزایش می‌یابد. با توسعه زیرساخت‌های ارتباطی کنترل و دسترسی دولت مرکزی به تمام نقاط کشور افزایش یافته و حلقه‌ی کنترل و امنیت دولت مرکزی بر کل پهنه سرزمین گسترده‌تر می‌شود. با توسعه و امنیت پایدار زمینه برای گردشگری به عنوان یک کارویژه بسیار درآمدزای عمومی فراهم می‌گردد که با توجه به ظرفیت‌های طبیعی و انسانی افغانستان که قبلاً به آن پرداخته شد، درآمد زیادی را عاید کشور می‌نماید. توسعه زیرساخت‌های ارتباطی داخلی و اتصال آن‌ها به مسیرهای ارتباطی خارجی خود سبب توسعه تجارت و ترانزیت و فعال‌سازی کارویژه ارتباطی-تجاری افغانستان بر اساس موقعیت چهارراهی این کشور می‌شود. با توسعه ارتباطات و زیرساخت‌ها، فراگیری نظام آموزشی، گسترش چتر حاکمیتی دولت (دولت فعلی-۱۴۰۰ ه ش) و توسعه بوروکراسی دولت در مناطق مختلف، زمینه تعامل و نزدیکی بیشتر مردم افغانستان فراهم شده که این امر به تقویت روحیه ملی و کاهش واگرایی بین اقوام به خارج منجر می‌گردد.

در کنار این چشم‌انداز آمایشی از توسعه و امنیت پایدار، کشور افغانستان لازمه به حساسیت‌های کشورهای همسایه مانند: ایران، تاجکستان، پاکستان و همچنین ازبکستان، ترکمنستان و چین توجه نماید و سعی در حل مناقشاتی مانند: دیورند، کابل رود، تروریسم با پاکستان، مسایل هیدروپولیتیکی رودخانه‌های هیرمند و هریرود با ایران و ترکمنستان را در قالب دیپلماسی تنش‌زا حل نماید. همچنین با بهره‌برداری مدرن و صرفه جویانه در حوضه آبریز آمودریا، زمینه‌ی تنش با ازبکستان را ایجاد ننماید.

بر اساس آنچه گفته شد؛ باید گفت افغانستان کشوری است با کارویژه‌های اقتصادی مختلف که مهم‌ترین آن‌ها معادن، انرژی و صنایع و فعالیت‌های وابسته به آهن (آهن، مس، زغال‌سنگ، لیتیوم، اورانیوم، طلا، الماس و سایر سنگ‌های قیمتی)، بخش زراعتی و صنایع تبدیلی، تجارت و توریسم است. بر اساس این کارویژه‌ها که به ترتیب با توسعه معادن و انرژی، زراعت و تجارت و توریسم باید صورت گیرد، زمینه تروریسم و قاچاق و ناامنی گام به گام کم شده و به موازات توسعه این کارویژه‌ها و زیرساخت‌های ارتباطی، کنترل و دسترسی دولت برای ایجاد امنیت و خدمات رسانی؛ ناامنی و بی‌ثباتی کاسته می‌شود. البته این روند در گروه حل مشکلات بنیادی با همسایگان و زدودن کدهای ژئوپولیتیکی منفی مانند: هیدروپولیتیک رودخانه‌های مرزی، دیورند، شیوه ارتباط با قدرت‌های غیر همسایه و غیره است تا حساسیت همسایگان به عنوان پل‌های دسترسی افغانستان به بیرون کاسته شود. بنابراین اولویت افغانستان در سیاست خارجی ابتدا بر همسایگان و سپس با قدرت‌های منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای است. توجه به این روابط و تنظیم عاقلانه آن جزء ضرورت‌های چشم‌انداز توسعه افغانستان است. بنابراین باید گفت افغانستان دارای عوامل ژئوپولیتیکی مثبت و منفی داخلی و خارجی در مسیر توسعه و امنیت پایدار در مدیریت سرزمینی خود است که بر اساس رویکرد ترکیبی آمایشی-ژئوپولیتیکی در محیط داخل و خارج کشور و یا واقع‌گرایی می‌تواند در مسیر توسعه و امنیت پایدار قدم بردارد.

منابع:

۱. یزدان پناه درو، کیومرث، قمری، عتیق الله و همکاران (۱۳۹۸)، تحلیل ژئوپولیتیکای چشم‌انداز آمایش سرزمین در افغانستان و ارائه مدل راهبردی، فصلنامه علمی-پژوهشی و بین‌المللی انجمن جغرافیایی ایران، شماره ۶۲، سال هفدهم.
۲. سینایی، وحید (۱۳۹۰)، هیدروپلیتیک، امنیت و توسعه همکاری‌های آبی در روابط ایران، افغانستان و ترکمنستان، فصلنامه روابط خارجی، سال سوم، شماره دوم تابستان ۱۳۹۰.
۳. پور اصغر، فرزام، ویسی، رضا، آمایش سرزمین مبنایی برای توسعه صنعت گردشگری پایدار.
۴. بصیرت، میثم (۱۳۹۰)، آمایش سرزمین، انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، راه دان.
۵. بختیاری، آتوسا (۱۳۹۴)، آمایش سرزمین از نگاه بخش کشاورزی، موسسه پژوهش های برنامه ریزی، اقتصادی کشاورزی و توسعه روستایی-مدیریت خدمات پژوهشی.

